

Vesna KOLAR PLANINŠIČ

Krajinske prvine prostorske zgradbe ožjega in širšega območja ter potenciali

Namen tega dela naloge je bil pokazati možen pristop k analizi krajine in preveriti metodo krajinske ekologije (Forman, Godron: 1990) na konkretnem primeru. Cilj je bil analizirati in ovrednotiti krajinske prvine Orleka in okolice, jih ovrednotiti in opredeliti njihovo ranljivost ter potencial.

Po analizi morfologije in tipologije naselja smo analizirali potencial naselja in okolice in nakazali možnost razvoja novih dejavnosti v vasi. Opredelitev novih dejavnosti se nanaša na analizo socialne strukture in potenciala prebivalstva. Nakazali smo možne variante in pokazali niz elementov, ki smo jih uporabili pri oblikovanih rešitvah. Ovrednotili smo tudi nekatere plane kot je plan Osimske cone in pokazali možnost vnosa novih dejavnosti v prostor.

Metoda in tehnika dela

Metoda analize rabe prostora in krajinskih prvin sloni na uporabi aeroposnetkov (M 1:17500) in analiz na terenu, naslednje faze dela pa na prekrivanju kart.

Krajinske prvine območja

Območje Orleka leži v osrednjem delu slovenskega Krasa na tektonski enoti Tržaško-komenski planoti. Relativno homogene strukturne deformacije so posledica enotne karbonatne sestave ozemlja, ki se je obnašalo kot samostojen tektonski blok (Znanstvenoraziskovalni center SAZU: Speleološke značilnosti mesta Sežana, Inštitut za raziskovanje Krasa, str.3). Značilnost območja je podzemna prevotljenost in izredna gostota jam (9,8 jame/km² kraškega sveta; za celotni Kras je gostota 0,8 jame/km²). V območju Orleka zasledimo kraške jame in brezna, podpovršinska plitva prevotljenost je zelo močna. Gostota naravnih znamenitosti je velika, raziskanost območja pa majhna (Gams: 1974).

Kulturno krajino ožjega območja sestavljajo njive, travniki in vrtovi, prepleteni z antropogenimi elementi suhozidov. Največji delež predstavljajo pašniki oz. travniki. V preteklosti je bila v območju intenzivnejša kmetijska raba. Podatki iz franciscejskega katastra kažejo, da so gojili vinsko trto v neposredni okolici Orleka in zaselkov, na območjih današnjih vrtov in vrtač. Menjava teh prvin in kultur v razmerju z vegetacijo tvori v širšem območju matrico, v kateri je omogočen naravni pretok rastlin in živali ob hkratni človekovi rabi.

Koridorje v prostoru predstavlja vegetacija, ki jo najdemo v obliki strnjjenih gozdnih sestojev naravne in antropogene vegetacije. Zasledimo členjenost in veliko pestrost, posebej če območje primerjamo z območjem v Italiji, kjer so koridorji redkejši in zaplate večje. Prav tako je vidna velika razlika v smeri proti Sežani, kjer zasledimo le delne poteze, nikjer pa sklenjenih koridorjev.

Gozd je klimaksna oblika vegetacije in se vrača na Kras. Pogozdovanje sredi prejšnjega stoletja je prineslo tuje drevesne vrste - črni bor, ki je odlična pionirska vrsta in se tudi sam širi po opuščenih pašnikih in senožetih, je pa bolj ranljiv kot avtohtone vrste (Marušič: 1982). Poleg strnjjenih gozdnih sestojev zasledimo še druge oblike vegetacije.

Zidovi in kupi kamenja so antropogeni elementi, ki ustvarjajo tipične krajinske strukture predvsem v ožjem območju Orleka. Nastali so v postopku čiščenja skeletnih tal in služijo tudi varstvu pred erozijo (veter in voda). Danes ti zidovi prispevajo k identiteti Orleka in se neposredno navezujejo na druge grajene strukture v prostoru ter tako oblikujejo vizualno zanimive ambiente tudi znotraj naselja.

Naštete krajinske prvine lahko imajo vizualno in ekološko vrednost.

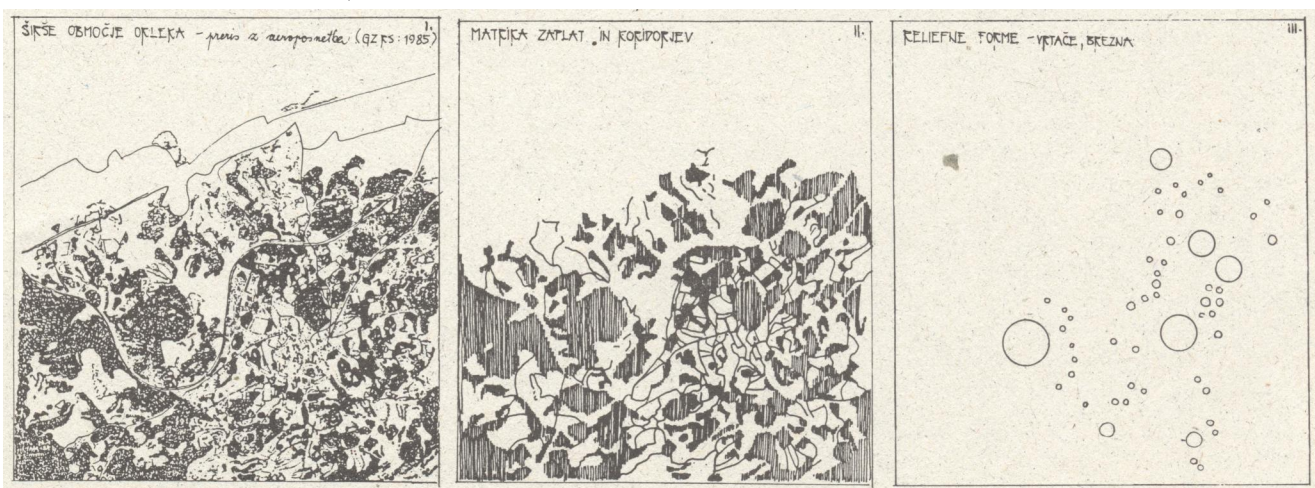
VREDNOTENJE ŠIRSEGA OBMOČJA ORLEKA

- naravne in antropogene krajinske prvine	vizualna	ekološka vrednost
RELIEFNE FORME		
- vrtače	+++	+++
- brezna	+++	+++
- kraške jame	+++	+++
- pobočja	+++	+
- kamenje na površju	++	
terase	+	+
zidovi	++	+
VEGETACIJA		
GOZD		
- avtohton strnjen sestoj	+++	+++
sestoj (Pinus)	++	++
- gozdni rob	+	++
gozdni rob (Pinus)	++	+
DREVJE		
- osamelci	++	+
- skupina dreves	+	++
- živice	+++	+++
GRMOVNICE		
- posamezne	+	+
- v skupinah	++	++
- živice	+++	+++
- POKROVNICE	+	+

OZJE OBMOČJE ORLEKA

- naravne in antropogene krajinske prvine	vizualna	ekološka vrednost
RELIEFNE FORME		
- vrtače	++	++
- brezna	+++	+++
- kraške jame		
- pobočja	+++	+
- kamenje na površju	++	
terase	+++	
zidovi	+++	+
VEGETACIJA		
GOZD		
- avtohton strnjen sestoj	+	+++
- gozdni rob	+	++
gozdni rob (Pinus)	++	+
DREVJE		
- osamelci	+++	+++
- skupina dreves	+++	+++
- živice	+++	+++
- sadno drevje	+++	+
GRMOVNICE		
- posamezne	+	+
- v skupinah	++	++
- živice	+++	+++
- POKROVNICE	++	+

Preris z aeroposnetka (GZ SR, M 1 : 17500) je osnova za vrednotenje elementov krajinske zgradbe.

Kriterije za ekološko vrednotenje smo oblikovali na podlagi ogleda terena in razpoložljivih podatkov. Kriteriji so: avtohtonost, izjemnost, redkost, prispevek k stabilnosti ekosistema, povezava v sistem koridorjev, ploskev in matrik. Manjka podrobnejša analiza flore in favne, ki bi jo potrebovali za natančnejše rezultate. Kriteriji za vizualno vrednotenje so oblikovna vrednost elementov, pestrost in likovne značilnosti.

Širše in ožje območje Orleka obravnavamo ločeno. Kot širše območje smo opredelili območje od državne meje na zahodu do Sežane na severu, ožje območje pa je omejeno z železnico.

Krajinska izhodišča in predlogi

1. Analiza kaže na ekološko in vizualno visoko ovrednotena območja. Če upoštevamo še kriterija dostopnosti in prehodnosti, ima območje visoko rekreativno vrednost. Območja, pomembna za rekreacijo v ožjem območju, so vrtača Dol, Podvas, dolina Drage, ostale manjše vrtače, v širšem območju pa Škrapljišče, Lipica, brezna in jame (Vilenica)
2. Poleg rekreacijskega ima ta prostor tudi vzgojni, izobraževalni in raziskovalni potencial, ki bi ga lahko izkoristili z organizacijo prostora tako, da bi bila omogočena povezava posameznih točk. Možna bi bila krožna pot, ki bi povezovala zanimive krajinske prvine tudi v Italiji. Orlek kot urbaniščno - arhitekturno zanimiva točka bi lahko deloval kot postojanka v tem območju, z vnosom novih dejavnosti v širše območje pa bi lahko razvijali nove dejavnosti tudi v Orleku (kolesarjenje, jahanje, izletniški turizem, sprehajanje, hranjenje).

Tako predlagamo nove dejavnosti, ki so lahko organizirane v obstoječih ali novih gradbenih strukturah: izposoja koles, servis, prodaja (trgovina), obrt (gostišče), reja konj (hlev, počivališče in napajališče za konje, pašnja, gojenje ovs).

Te ideje gradimo na predpostavki, da do organizacije Ozinske cone ne bo

prišlo. Ta cona je z vidika krajine in funkcioniranja vasi same izrazito negativno ovrednotena.

3. Pokažemo elemente, ki bi jih bilo potrebno upoštevati pri nadaljnem oblikovanju in nakažemo oblikovne rešitve in uporabo grajenih in vegetacijskih struktur tako, da bodo ustrezale novim in sedanjim potrebam (gradnja do 10 objektov).
4. Organiziramo nove poti za jahanje in kolesarjenje, ustvarimo novo vozlišče ob sedanjem spomeniku NOB, kjer tudi oblikovno zaključimo pozidavo. Z vegetacijo saniramo novogradnje, ki delujejo degradirajoče. Ohranimo funkcionalna zemljišča in organiziramo nova za kmetijsko proizvodnjo.
5. Nakažemo potrebo po reševanju ekoloških vprašanj, kot je ureditev kanalizacijskega omrežja in potencial za izkoriščanje sončne energije.

